

บทคัดย่อ

ขณะที่ผู้ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชนบท ทั้งนักวิชาการ นักปฏิบัติทั้งภาครัฐและเอกชน ต่างพูดถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท เพื่อมุ่งหวังให้การกระจายผลประโยชน์ไปสู่ประชาชนอย่างเสมอภาค หรือมีช่องว่างน้อยที่สุด เพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชน แต่ในขณะเดียวกันรัฐบาลได้ส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมธุรกิจให้เจริญเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นผลให้มีการลงทุนทั้งภายในและภายนอกประเทศได้เพิ่มอัตราสูงขึ้นมาก โครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเฉียงเหนือกำลังพัฒนาก้าวหน้า และต่างคาดหวังถึงความสำเร็จในการพัฒนาอุตสาหกรรม เพื่อนำพาประเทศให้เจริญเช่นนานาประเทศ ซึ่งน้อยคนนักที่จะได้ตระหนักถึงผลกระทบจากการพัฒนาแบบอุตสาหกรรมต่อแบบแผนการผลิต โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมในภาคเกษตรกรรม และชนบท ผู้ศึกษาขอเสนอ แบบแผน และพลวัตรของระบบอุปถัมภ์ในชุมชนที่กำลังเปลี่ยนแปลงดังกล่าว และผลกระทบจากระบบอุปถัมภ์ และปัจจัยเงื่อนไขต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนาชนบท

ข้อมูลที่ได้มาเสนอในการศึกษารึ้นนี้ได้รับรวบรวมมาจากการวิจัยภาคสนาม ตั้งแต่เดือนธันวาคม 2531 - เดือนพฤศจิกายน 2532 และติดตามการเคลื่อนไหวภายในชุมชนจนถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2533 ในหมู่บ้านแห่งหนึ่งของจังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่เป้าหมายของโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการเก็บข้อมูลที่สำคัญคือ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นโครงสร้าง ซึ่งได้พิจารณาจากปรากฏการณ์ และสถานการณ์ภายในบริบทของสังคมวัฒนธรรมของชุมชน แนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษารึ้นนี้คือ แนวคิดเรื่องระบบอุปถัมภ์ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท โดยได้ศึกษาถึงแบบแผนและโครงสร้างของระบบอุปถัมภ์ที่ดำรงอยู่ และพัฒนาปรับตัวภายในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม และยังได้วิเคราะห์ถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท นอกจากนี้ยังได้นำเอาแนวคิดข่ายสังคมมาประกอบการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ภายในระบบอุปถัมภ์ และศึกษาถึงความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงของระบบอุปถัมภ์ในระดับต่างๆ ตั้งแต่ระบบหมู่บ้านถึงพรรคการเมือง ตลอดจนนำแนวคิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทมาอธิบายถึง ผลกระทบของระบบอุปถัมภ์ที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนาชนบท

จากการศึกษาพบว่า การก่อกำเนิดระบบอุปถัมภ์นั้นเป็นผลมาจาก แบบแผนการผลิตแบบ
เกษตรกรรม เพื่อการพาณิชย์และระบบราชการเป็นสำคัญ และความสัมพันธ์ระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้ถูก
อุปถัมภ์นั้นอยู่บนฐานของการแลกเปลี่ยนตอบแทน เมื่อแบบแผนการผลิตพัฒนาสู่การผลิตแบบ
อุตสาหกรรม ลักษณะความสัมพันธ์ของผู้อุปถัมภ์กับผู้ถูกอุปถัมภ์มีลักษณะที่แคบลง โดยตั้งอยู่บนการ
แลกเปลี่ยนเชิงเศรษฐกิจเป็นหลัก และความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายไม่ได้ถาวรยาวนานนัก ทั้งนี้
ขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ของทั้งสองฝ่าย และความสัมพันธ์ในระดับหมู่บ้านนั้นไม่สามารถเป็นอิสระ
จากระบบอุปถัมภ์ภายนอกได้ ความสัมพันธ์ระหว่างระบบอุปถัมภ์นั้นมีเครือข่ายและโยงใยถึงระดับ
พรรคการเมือง และผลประโยชน์นี้เองที่เป็นอุปสรรคต่อการกระจายผลประโยชน์ในการพัฒนา
ทั้งนี้ด้วย ระบบอุปถัมภ์ได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการกดขี่เอาทรัพยากร ทั้งภายใน และภายนอก
รวมถึงผลประโยชน์จากงานพัฒนา ทั้งในด้านผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง
ไปสู่กลุ่มของตนเอง และมีการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่ม ตามระดับผู้ใกล้ชิดผู้อุปถัมภ์
นอกจากนั้นระบบอุปถัมภ์ยังได้มีเงื่อนไขสำคัญ ซึ่งได้แก่ นโยบาย แนวคิดของรัฐ เจ้าหน้าที่
ผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนา และโครงสร้างภายในชุมชนเองเป็นกลไกในการสนับสนุนให้ระบบอุปถัมภ์
แย่งชิงเอาผลประโยชน์จากการพัฒนาชนบทไปจากประชาชน เป็นผลให้การกระจายผลประโยชน์
ในการพัฒนาชนบทไม่สามารถถึงประชาชนผู้ยากจนได้